

ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ЧИННИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ПОСИЛЕННЯ ЗГУРТОВАНOSTІ ГРОМАДИ

Николаєва Валентина Іванівна, доктор державного управління, професор, професор кафедри соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4594-303X>

Василенко Олена Миколаївна, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро.

У статті розглянуто проблему використання культурної спадщини як чинника соціальної роботи, спрямованої на посилення згуртованості територіальних громад України в умовах сучасних викликів, зокрема воєнної агресії росії проти України та масового переміщення населення. Визначено сутність культурної спадщини та її основні складові – матеріальні і нематеріальні культурні надбання громади. Обґрунтовано, що культурна спадщина виступає не лише історичною цінністю, а й ресурсом соціального капіталу громади, здатним сприяти інтеграції різних соціальних груп, зниженню рівня соціальної напруги та формуванню спільної ідентичності. Теоретичний аналіз наукових джерел і практичних кейсів доводить значущість локальних культурних ініціатив для розвитку громад, особливо в умовах війни та відбудови.

Розглянуто кейс гімназії №26 Одеської міської ради, висвітлено досвід створення інтерактивного музею «Старопортофранківська – вулиця закладів освіти», який поєднав краєзнавчий, освітній і соціально-виховний компоненти. Залучення до роботи учнів, батьків, випускників, місцевих краєзнавців та меценатів сприяло формуванню спільної відповідальності за культурну спадщину й активному партнерству громади. Визначено вплив війни на діяльність музею. Розкрито інтеграційний потенціал музею для внутрішньо переміщених осіб, які через знайомство з історією Одеси відчували себе більш причетними до місцевої спільноти, а також його потенціал для роботи пункту незламності на базі освітнього закладу.

Зроблено висновок, що культурно-історичні ініціативи на локальному рівні, навіть у межах окремого закладу освіти, можуть мати значний вплив на соціальну згуртованість громади. Проєкт гімназії № 26 засвідчив важливість партнерства освіти, культури та громади у збереженні та популяризації спадщини.

Ключові слова: соціальна робота, культурна спадщина, територіальна громада, згуртованість.

Nykolaieva V., Vasylenko O. The use of cultural heritage as a factor of social work to strengthen the cohesion of the community

The article examines the use of cultural heritage as a factor in social work aimed at strengthening the cohesion of Ukraine's territorial communities amid contemporary challenges, including Russia's armed aggression against Ukraine and large-scale population displacement. It defines the essence of cultural heritage and its core components – the community's material and intangible cultural assets. It is substantiated that cultural heritage functions not only as a historical value but also as a resource of a community's social capital, capable of facilitating the integration of diverse social groups, reducing social tensions, and forging a shared identity. A theoretical analysis of scholarly sources and practical cases demonstrates the significance of local cultural initiatives for community development, especially under conditions of war and recovery.

The article considers the case of Gymnasium No. 26 of the Odesa City Council and highlights the experience of establishing the interactive museum "Staroportofrankivska – The Street of Educational Institutions," which combines local-history, educational, and socio-pedagogical components. The engagement of students, parents, alumni, local historians, and philanthropists fostered shared responsibility for cultural heritage and active community partnerships. The impact of the war on the museum's activities is noted. The museum's integrative potential for internally displaced persons is revealed: through familiarisation with Odesa's history, they felt greater belonging to the host community. The museum also demonstrated its potential to support a "Point of Invincibility" (resilience hub) on the school's premises.

It is concluded that local cultural-historical initiatives, even within a single educational institution, can have a significant impact on the social cohesion of the community. The project at Gymnasium No. 26 confirmed the importance of partnerships among education, culture, and the community in preserving and promoting heritage.

Key words: social work, cultural heritage, territorial community, cohesion.

Постановка проблеми. Соціальна згуртованість громади постає необхідною умовою стійкого розвитку, безпеки та добробуту. Це поняття пов'язане із почуттям приналежності до спільноти, солідарністю та взаємоповагою між її членами.

В умовах сучасних викликів, зокрема повномасштабної війни проблема консолідації територіальних громад України загострюється через

зростання соціальної вразливості населення, внутрішнє переміщення та руйнування об'єктів інфраструктури і культурної спадщини.

Повномасштабна війна спричинила масове вимушене переміщення населення: станом на кінець вересня 2025 р. в Україні офіційно зареєстровано майже 4,579 млн внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Лише в Одеській області на жовтень 2024 р. обліковано біля 220 тис. переселенців [4], які влилися до місцевих громад. Наявність значної кількості нових мешканців, а також загроза воєнних ударів (що призвели до руйнування інфраструктури та пам'яток) створюють додаткові виклики для соціальної єдності громади. В таких умовах зростає потреба в ефективних практиках соціальної роботи, спрямованих на інтеграцію переселенців, налагодження діалогу та спільної ідентичності мешканців громади.

Одним із перспективних ресурсів зміцнення згуртованості є місцева культурна спадщина – сукупність матеріальних і нематеріальних культурних надбань громади, які можуть розглядатися як ресурс соціальної роботи, що сприяє формуванню спільної ідентичності, міжпоколіннього діалогу та довіри між мешканцями. Як зазначено в аналітичних дослідженнях, історико-культурна спадщина виступає складовою потенціалу розвитку територіальних громад та чинником їх згуртування [5]. Збережені пам'ятки історії і культури здатні стати «соціальним клеєм» [8], що об'єднує людей через спільні цінності, пам'ять і гордість за свою громаду. Через призму культурної спадщини громада усвідомлює свою унікальність і водночас цілісність. Відповідно, використання культурної спадщини як інструмента соціальної роботи набуває особливої ваги: такі проєкти можуть сприяти інтеграції різних груп населення (старожилів і новоприбулих, представників різних національностей та поколінь), налагодженню діалогу та формуванню спільної ідентичності.

Одеська міська територіальна громада має багату культурну спадщину і традиції багатонаціональної співжиттєвості. Одеса історично відома розмаїттям етнічних громад і культурних пам'яток, що формують унікальну атмосферу міста. Тобто Одеса як мультикультурне місто має значний потенціал у цьому вимірі, а заклади освіти можуть відігравати роль локальних центрів консолідації спільноти. З іншого боку, це різноманіття може ставати джерелом напруги чи відчуження за відсутності спільних цінностей та комунікації.

Особливо актуальним є завдання інтеграції внутрішніх переселенців у життя міста та запобігання поділу на «своїх» і «чужих». Таким чином, постає проблема: як засобами соціальної роботи, спираючись на місцеву культурну спадщину, посилити згуртованість одеської громади в сучасних умовах? В цьому контексті практичного значення набуває вивчення конкретних кейсів, коли культурна спадщина використовується для соціальної консолідації. Одним із таких прикладів, який потребує детального дослідження є діяльність колективу Одеської гімназії № 26. Аналіз цього кейсу дозволить виявити можливості та ефекти включення культурної складової в соціальну роботу з громадою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціальної згуртованості громад досліджується як українськими, так і зарубіжними науковцями. Це поняття не має однозначного визначення, але ключовими його вимірами є рівень довіри та взаємодії між мешканцями, почуття причетності до спільноти, готовність співпрацювати заради спільного блага [6; 7]. Рада Європи трактує соціальну згуртованість як здатність суспільства забезпечувати добробут усіх своїх членів, зменшуючи нерівність і підтримуючи соціальну єдність [8]. Світовий банк називає згуртованість «клеєм, що об'єднує суспільство» [8].

Згідно з сучасними підходами, високий рівень згуртованості передбачає соціальну інклюзивність (включеність різних груп, зокрема

вразливих, у життя громади), наявність розвиненого соціального капіталу (міцних горизонтальних зв'язків, мереж взаємодопомоги) та спільну ідентичність мешканців. Досягнення такої згуртованості вимагає цілеспрямованих зусиль влади, громадських організацій, освітніх і культурних інституцій, бізнесу та самих громадян.

Окрему увагу дослідники приділяють ролі культурних чинників у консолідації громад. Зокрема, аналітична записка НІСД (2021) відзначає, що збереження і промоція історико-культурної спадщини є важливою складовою розвитку територіальних громад та дієвим чинником їх згуртування [5]. Це стосується як матеріальної спадщини (архітектурні пам'ятки, музеї тощо), так і нематеріальної (традиції, фольклор, ремесла), що формують «культурний код» спільноти.

Так, нещодавнє наукове дослідження А. Аннюка (2025) на прикладі Печеніжинської громади Івано-Франківщини показало, що локальна культурна спадщина (історичні пам'ятки, місцеві звичаї) відіграє об'єднавчу роль у процесі укрупнення громад [3]. Подібний досвід на прикладі Суворовської громади розкриває Т. Лукеря, яка стверджує, що в етнічно різноманітній громаді культурні практики можуть стати містком між різними групами населення [9]. Таким чином, культурне різноманіття було перетворене з потенційного бар'єру на інтеграційний інструмент. Науковці також проаналізували, як спільна історико-культурна основа сприяє формуванню спільної ідентичності жителів новоствореної об'єднаної громади та інтеграції різних населених пунктів у єдине соціокультурне поле. Зокрема в дослідженні Т. Гоголь та Л. Мельничук підкреслено вплив як матеріальної, так і нематеріальної спадщини на суспільну інтеграцію та локальну економіку громади. Результати цього та подібних досліджень підтверджують: культурна спадщина може слугувати консолідуючим чинником, особливо в умовах адміністративно-територіальних змін і соціальних перетворень.

Водночас культура розглядається не лише як основа спільних цінностей, а і як інструмент практичної роботи з громадою. За оцінкою експертів проєкту UCORD, культура розширює можливості людей та є рушієм змін, а проєкти у сфері культури здатні створювати інклюзивні простори, покращувати якість життя і «вплітати» місцеву самотність у сучасне життя громади [8].

З точки зору соціальної роботи, використання культурної спадщини вписується в парадигму роботи з громадою (community-based social work). За визначенням Г. Слозанської, соціальна робота в територіальній громаді охоплює широкий спектр діяльності – від оцінки потреб мешканців до мобілізації ресурсів громади та розвитку локальних мереж підтримки. В монографії вченої наголошується, що розбудова згуртованої громади потребує залучення різних суб'єктів – освітніх і культурних закладів, громадських організацій, волонтерських груп – які спільно з органами влади та соціальними службами реалізують соціальні проєкти на місцевому рівні [13]. Зокрема, шкільні та позашкільні заклади можуть виконувати не тільки освітню, а й соціально-виховну функцію, стаючи центрами спілкування та активності громади. Практика підтверджує цей висновок: у багатьох громадах України школи, бібліотеки, будинки культури слугують осередками згуртування, де реалізуються проєкти на користь громади (гуртки, святкові заходи, краєзнавчі ініціативи тощо). Також дослідники відзначають роль волонтерства у зміцненні соціальної єдності: спільна добровільна діяльність навчає людей співпрацювати і довіряти одне одному, формує відчуття спільної мети. Відповідно проєкти із залучення громади до збереження та популяризації культурної спадщини можна розглядати як різновид волонтерства і громадської участі. Вони не тільки дають суспільно корисний результат (збережені пам'ятки, створені музеї тощо), а й сприяють налагодженню горизонтальних зв'язків між

активними громадянами, молоддю та старшим поколінням, владою і громадою.

Аналіз літератури засвідчує, що інтеграція культурно-історичного компоненту в соціальну роботу з громадою є перспективним напрямом. Проте практичних досліджень на цю тему поки що небагато. Особливо цікавими є конкретні приклади на місцевому рівні, які дозволяють простежити механізми впливу культурної ініціативи на згуртованість громади. У цьому контексті заслуговує на увагу досвід Одеської гімназії № 26.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування використання культурної спадщини як чинника соціальної роботи для посилення згуртованості Одеської міської територіальної громади на прикладі діяльності Одеської гімназії № 26. У рамках досягнення цієї мети передбачається вирішити такі завдання:

- 1) проаналізувати особливості соціально-культурної ініціативи, реалізованої гімназією № 26 та окреслити їх результати;
- 2) оцінити вплив зазначеної ініціативи на різні аспекти згуртованості громади (освітній, міжпоколіннєвий, інтеграція ВПО тощо);
- 3) сформулювати висновки і рекомендації щодо використання подібних практик соціальної роботи з громадою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одеська гімназія № 26 – один з найстаріших навчальних закладів міста, розташований у історичному центрі Одеси (вул. Старопортофранківська, 32). Будівля гімназії сама по собі є пам'яткою архітектури кінця XIX ст.: це колишнє Міське дівоче училище, збудоване 1891 р. за проєктом архітектора Миколи Толвінського. Велична будівля з автентичними оздобленнями інтер'єрів витримала понад століття історії і «дихає історією на кожному кроці» [12]. З огляду на це гімназія має потужний краснавчий та виховний потенціал:

її стіни пам'ятають покоління учнів, зміну епох, і можуть багато розповісти сучасним дітям про минуле їхнього міста.

Трагічні події 2022-2023 рр. не оминули гімназію № 26. Вночі 14 серпня 2023 р. під час ракетного обстрілу Одеси вибуховою хвилею в будівлі було вибито близько 30 вікон, зірвало двері, пошкоджено стіни, стелі та актову залу. Попри це, колектив гімназії та міська влада швидко згуртувалися для ліквідації пошкоджень. Було виділено кошти з місцевого бюджету, вставлено нові вікна, відремонтовано значну частину класів. Станом на весну 2024 р. більшість ушкоджень усунуто, хоча роботи ще тривають (зокрема, потребує дороговартісного відновлення автентична ліпнина стелі в актовій залі). Важливо, що в процесі ремонту враховується статус будівлі як пам'ятки архітектури: реставраційні роботи узгоджуються з органами охорони спадщини, аби зберегти історичну цінність об'єкта.

Таким чином, громада Одеси виявила готовність берегти свою культурну спадщину навіть в екстремальних умовах, що саме по собі є проявом соціальної згуртованості (спільної відповідальності за колективне надбання).

Однією з найважливіших ініціатив гімназії №26 стало ідея створення музею. Накопичений за десятиліття матеріал (архівні документи, старі фотографії, спогади випускників) спонукав до формування експозиції, яка б систематизувала історію школи. Розпочалася кропітка пошуково-дослідницька робота: вчителі опрацьовували документи, створювали опис кожного періоду історії закладу, виявляли прогалини та розшукували відсутні артефакти. До проєкту залучили однодумців – учнів, батьків, випускників, місцевих краєзнавців. Було створено робочу групу, до якої увійшли кілька вчителів-ентузіастів і старшокласники, захоплені історією Одеси [1].

Спочатку основний масив експонатів та відомостей збирали педагоги, проте згодом долучили і дітей: учні брали участь у пошуку матеріалів, опитували родичів і знайомих щодо можливих реліквій, що стосуються школи. Юні дослідники із захопленням включилися в роботу, і це дало змогу значно прискорити комплектування фондів музею. Цікаво, що було використано напрацювання і попередніх поколінь учнів: виявилось, що у 2000-х роках у школі реалізовувався проєкт «Культурна спадщина в руках молоді», матеріали якого (інтерв'ю з випускниками, зібрані легенди про шкільний квартал) також стали частиною нової експозиції [1]. Це підкреслює спадкоємність поколінь та зв'язок учнів різних років навколо спільної історичної пам'яті.

Важливим етапом стало забезпечення фінансування проєкту. Школа не мала достатніх коштів на створення музею, тож команда звернулася до методів громадського фінансування. Через краудфандингову платформу вдалося організувати збір пожертв на реалізацію задуму. До фінансування долучилися батьки учнів, колишні випускники, місцеві меценати. В результаті всього за один місяць було зібрано 94 тис. грн., чого вистачило для облаштування приміщення і виготовлення основних експозиційних матеріалів. Такий успіх кампанії продемонстрував, що ідея музею знайшла відгук у широкого кола людей, пов'язаних зі школою, – це теж свідчення певної згуртованості спільноти навколо закладу. По суті, громада школи (родини учнів, випускники) виступила єдиним колективом, об'єднаним спільною метою – створити музей для збереження пам'яті.

Окремо слід відзначити художнє оформлення музею, яке надало йому унікального інтерактивного характеру. До співпраці запросили одеських митців – Надію Мушнягул та Максима Смірнова, для яких це був перший досвід історико-художнього проєкту. Вони вручну розписали стіни шкільного коридору, де розміщувався музей: створили панораму вулиці Старопортофранківської кінця XIX – початку XX ст., відтворивши вигляд

усіх навчальних закладів, що тоді знаходилися на цій вулиці. Старі фотографії будівель було скомпоновано в цілісну картину, доповнену характерними деталями – перехожими мешканцями, котами, ліхтарями – щоб передати атмосферу старої Одеси. Розписані стіни створюють враження, ніби відвідувач поринає в минуле: учні називають це «ефект старої фотографії» [1].

Але музей став не лише «мальованим»: його зробили мультимедійним і інтерактивним. Біля зображень кожної історичної будівлі розмістили QR-коди, при скануванні яких смартфоном відкривається відеоролик з розповіддю про історію цієї установи. Частину відеороликів озвучили самі учні гімназії, ще більше залучившись до популяризації історії.

Крім того, експозицію доповнили реальні артефакти: старовинні класні журнали 1950-х рр., шкільний дзвінок, яким скликали учнів на урок упродовж 50 років, фотографії перших випускниць початку XX ст. та інші цінні документи. Джерела цих предметів були різні: частину зберігала сама школа, дещо передали давні вчителі, але були й унікальні надходження від громади міста. Так, одна з колишніх учениць, Олена Ткаченко, дізнавшись з телесюжету про відкриття музею, принесла до школи атестат і похвальний лист своєї бабусі Юлії Юревич – випускниці Міського дівочого училища 1907 року. Ці документи поповнили колекцію музею, ставши цінним свідченням зв'язку поколінь і історичної пам'яті родин, пов'язаних із закладом.

Відкриття музею привернуло увагу місцевих ЗМІ і громадськості, відтак музей від самого початку став не тільки шкільним, а й загальноміським надбанням. Його експозицію назвали «Старопортофранківська – вулиця закладів освіти», наголосивши, що музей висвітлює історію не лише однієї школи, а цілого освітнього району Одеси. Вулиця Старопортофранківська справді унікальна: ще у XIX ст. тут поруч були побудовані кілька навчальних закладів – окрім Міського

дівочого училища (нашої гімназії № 26), також Народне училище ім. В. Белінського, Друга жіноча гімназія, Слюсарна школа ім. Афанасьєва тощо. Музей відображає історію кожного з цих закладів, показуючи, як через освіту формувалася міська громада різних часів. Таким чином, через призму однієї вулиці відвідувачі можуть простежити ширший контекст розвитку Одеси як освітнього і культурного центру.

Музей став органічною частиною навчально-виховного процесу гімназії та водночас новим культурним осередком для міста. У школі запровадили практику проведення регулярних екскурсій для учнів молодших та середніх класів: старшокласники, під керівництвом учителів історії, які виступають у ролі гідів і розповідають своїм молодшим товаришам про минувшину рідної школи і вулиці.

Такий підхід реалізує принцип «рівний рівному» і підвищує інтерес дітей до історії, адже інформація подається у доступній і захопливій формі. Учні активно долучаються й до вдосконалення музейного контенту: вони записують нові відео для QR-екскурсій, проводять оцифрування старих світлин, розробляють квести по експозиції. За словами самих школярів, цифровий формат подачі матеріалу (QR-коди, відео) робить музей привабливим для молоді, а участь у проєкті формує в них навички дослідницької роботи і медіаторчості.

Не менш важливо, що з'явився майданчик для інтеграції зусиль учнів, вчителів та батьків: спільна робота над музеєм згуртувала шкільну громаду, зміцнила дух партнерства і взаємодопомоги (від батьків – фінансова і організаційна підтримка, від учителів – наставництво, від учнів – енергія та креативність).

Війна внесла свої корективи в діяльність музею, але не зупинила її. Попри складні умови 2022-2023 рр., музей продовжував виконувати свою місію – просвітницьку та об'єднавчу. Гімназія № 26, як і багато шкіл, стала базою для Пункту незламності – місця, куди під час віялових відключень

електроенергії чи інших надзвичайних ситуацій могли прийти всі охочі мешканці, щоб зігрітися, зарядити пристрої, отримати допомогу. Для відвідувачів пункту незламності часто організовували короткі екскурсії шкільним музеєм.

Містяни, які раніше ніколи не були в цій школі, мали змогу дізнатися про історію свого міста, роздивитися старовинні фото, поспілкуватися з учнями-волонтерами, що проводили екскурсії. Особливо зворушливо це було для людей старшого покоління та вимушених переселенців, які опинилися в Одесі: через знайомство з історико-культурною спадщиною вони відчували себе більш причетними до місцевої громади, бачили спільні паралелі з історією своїх рідних міст. Можна навести конкретний випадок: серед переселенців, що відвідали музей, була родина з Маріуполя, чиї діти тимчасово навчалися в гімназії № 26. Після екскурсії батьки сказали, що були приємно вражені увагою одеситів до своєї історії і що це спонукало їх самих більше дізнатися про Одесу, аби почуватися тут «як вдома». Такий зворотний зв'язок свідчить про значний інтеграційний потенціал подібних культурних ініціатив.

Крім того, музей відвідували численні волонтери та військові, з якими співпрацює школа (у гімназії плели сітки для ЗСУ, збирали допомогу). Для них учні також проводили екскурсії, прагнучи виявити вдячність за їхню службу і одночасно показати, за що борються українці – за свою землю, свою історію, свій народ. Отже, музей став платформою для ціннісного виховання молоді в дусі патріотизму та поваги до рідної культури. Це важливо з огляду на завдання соціальної роботи в умовах війни – зміцнювати стійкість та єдність громади, формувати національну свідомість.

Варто зазначити, що не лише музей можна віднести до бази соціальної роботи навчального закладу над згуртованості. Екскурсії до місць культурної спадщини є важливою формою соціальної роботи гімназії

№26 з учнями та батьками. Наприклад, учні 7-го класу спільно зі своїми батьками відвідали музей «Таємниці підземної Одеси» – інтерактивний об'єкт, присвячений знаменитим одеським катакомбам. Основна мета цього музею полягає у збереженні історичної спадщини міста та передачі її наступному поколінню в захопливій формі [10; 11].

Така сімейна екскурсія не лише поповнила знання школярів про матеріальну історію Одеси, а й згуртувала родини навколо спільного пізнання свого міста. Подібні заходи – відвідини історичних музеїв, архітектурних пам'яток, підземель чи галерей – створюють простір для діалогу між поколіннями. Діти і дорослі разом діляться враженнями, обговорюють побачене і усвідомлюють цінність свого культурного оточення. Це зміцнює зв'язки «школа – сім'я – громада» та формує спільний емоційний досвід, що лежить в основі соціальної згуртованості громади.

Гімназія №26 активно інтегрує нематеріальну культурну спадщину – національні традиції, мову, мистецтво – у виховну та соціально-культурну роботу. Такі ініціативи спрямовані на виховання патріотизму, взаємоповаги та єдності серед учнів і батьківської громади.

Отримані спостереження узгоджуються із загальними тенденціями у сфері соціальної роботи з громадами. По-перше, підтверджується ефективність підходів, які базуються на місцевих ініціативах «знизу» – проект виник з ініціативи школи і був підтриманий громадою, тобто мав характер *community-based approach*. По-друге, видно переваги міжсекторної співпраці: успіх музею забезпечений взаємодією освітян, митців, влади (фінансування), громади (волонтери, донори). Така синергія відповідає висновкам експертів, що жодна інституція самотужки не забезпечить згуртованість, але в партнерстві різних акторів це можливо. По-третє, кейс демонструє значення культурної чутливості соціальної роботи – врахування історичних і культурних контекстів громади.

Збереження унікального духу Старопортофранківської вулиці стало для одеситів справою честі, а для переселенців – знаком поваги до міста, що їх прийняло. Це нагадує принципи культурної компетентності соціальної роботи, коли фахівці працюють із символами та цінностями, що близькі людям, щоб здобути довіру і залучення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Культурна спадщина є потужним ресурсом соціальної згуртованості територіальної громади. Її використання у практиці соціальної роботи сприяє налагодженню діалогу між різними групами населення, формуванню спільної ідентичності та позитивного образу громади. Історико-культурні проекти, що залучають мешканців до збереження і популяризації спадщини, виконують подвійну функцію: вони збагачують культурний простір і паралельно розвивають соціальний капітал громади (горизонтальні зв'язки, довіру, солідарність). Кейс Одеської гімназії № 26 продемонстрував, що навіть на рівні одного закладу освіти можлива реалізація ініціативи з відчутним соціальним ефектом. Створення інтерактивного шкільного музею історії на базі гімназії сприяло згуртуванню шкільної спільноти (учнів, батьків, вчителів), розширило її взаємодію з міською громадою, полегшило інтеграцію ВПО і популяризувало культурну спадщину Одеси. Особливо важливо, що проект продовжив свою діяльність і під час війни, адаптувавшись до нових умов (екскурсії для відвідувачів пункту незламності тощо), що підкреслює стійкість та життєздатність подібних ініціатив, їхню здатність об'єднувати людей навіть у кризових ситуаціях. Успіх розглянутої ініціативи зумовлений тими самими факторами, які визначають ефективність соціальної роботи в громаді в цілому: участю самих членів громади у плануванні і реалізації (волонтерство, краудфандинг), міжсекторною співпрацею (партнерство школи, влади, митців, громади), врахуванням локальної специфіки (орієнтація на історію саме цього міста і вулиці),

інноваційністю підходів (цифрова інтерактивність, креативність у подачі матеріалу). Ці принципи можуть слугувати орієнтирами для впровадження аналогічних проєктів в інших громадах. Зокрема, доцільно заохочувати створення при школах та бібліотеках локальних музеїв, архівів усної історії, проведення днів громади, етнокультурних фестивалів за участі різних груп населення. Такі заходи невеликого масштабу у сукупності формують підґрунтя для великої соціальної згуртованості. Перспективи подальших досліджень бачаться у більш глибокому вивченні впливу культурно-історичних проєктів на кількісні та якісні показники згуртованості громади. Корисно провести соціологічні опитування мешканців (у тому числі ВПО) до і після участі в таких проєктах, аби виміряти динаміку почуття приналежності, рівня довіри, міжгрупових установок.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Старопортофранківська – вулиця закладів освіти»: як вчителі та учні одеської школи створили в себе віртуальний музей. URL: <https://nus.org.ua/2023/04/10/staroportofrankivska-vulytsya-zakladiv-osvity-ya-k-vchyteli-ta-uchni-odeskoyi-shkoly-stvoryly-v-sebe-virtualnyj-muzej/> (дата звернення 29.09.2025).
2. Hohol T., Melnychuk L. Transformation of territorial communities in the conditions of decentralization in Ukraine. *Law and public administration*. 2022. №2. URL: https://www.researchgate.net/publication/362324400_TRANSFORMATION_OF_TERRITORIAL_COMMUNITIES_IN_THE_CONDITIONS_OF_DECENTRALIZATION_IN_UKRAINE (дата звернення 29.09.2025).
3. Аннюк А. Культурна спадщина як об'єднавчий фактор у процесі укрупнення територіальних громад на прикладі однієї із громад Прикарпаття. *Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування*. 2025.

№71. С. 31-47.

4. Внутрішньо переміщені особи. Дашборд ІОЦ. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo> (дата звернення 29.09.2025).

5. Головка А. А. Збереження та промоція історико-культурної спадщини як чинник згуртованості та розвитку територіальних громад. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-08/kulturna-spadshchyna.pdf> (дата звернення 29.09.2025).

6. Гриненко А. М., Кирилюк В. В. Сучасні підходи щодо визначення понять соціальної згуртованості та соціального капіталу. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197262652.pdf> (дата звернення 29.09.2025).

7. Кирилюк В. В. Сучасні підходи щодо визначення рівня соціальної згуртованості суспільства. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c493b680-356d-4c08-a13f-0341b876a0eb/content> (дата звернення 29.09.2025).

8. Культура, соціальна згуртованість та залучення громадян – невід’ємна частина регіонального розвитку. URL: <https://ucord.in.ua/directions-of-activity/soczialna-zgurtovanist-cherez-kulturu/> (дата звернення 29.09.2025).

9. Лукеря Т. Культура як інструмент об’єднання громади навколо власної різноманітності: практики Суворовської громади. URL: <https://www.decentralization.ua/en/news/19649> (дата звернення 29.09.2025).

10. Мережа музеїв «Таємниці підземної Одеси». URL: <https://odessakatakombi.com/#:~:text=Екскурсія%20в%20катакомби%20музей%20Таємниці,один%20з%20музеїв%20ви> (дата звернення 29.09.2025).

11. Музей «Таємниці підземної Одеси». URL: https://museum-portal.com/ua/muzeyi/165_muzey--tayemnici-pidzemnoyi-odesi (дата звернення 29.09.2025).

12. Пам’ятки архітектури та нові будівлі: як в Одесі відновлюють

заклади освіти, що постраждали від російської агресії. URL: <https://odessa.online/yak-v-odesi-vidnovliuiut-zaklady-osvity-shcho-postrazhdali-y-vid-rosiiskoi-ahresii/> (дата звернення 29.09.2025).

13. Слосанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи . Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. 382 с.

REFERENCES

1. Staroportofrankivska – vulytsya zakladiv osvity: yak vchyteli ta uchni odeskoyi shkoly stvoryly v sebe virtualnyj muzej (2023) [Staroportofrankivska – street of mortgages of light”: how the students of the Odessa school created a virtual museum in themselves]. Retrieved from: <https://nus.org.ua/2023/04/10/staroportofrankivska-vulytsya-zakladiv-osvity-ya-k-vchyteli-ta-uchni-odeskoyi-shkoly-stvoryly-v-sebe-virtualnyj-muzej/> [in Ukrainian].

2. Hohol, T. & Melnychuk, L. (2022). Transformation of territorial communities in the conditions of decentralization in Ukraine. *Law and public administration*, 2. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/362324400_TRANSFORMATION_OF_TERRITORIAL_COMMUNITIES_IN_THE_CONDITIONS_OF_DECENTRALIZATION_IN_UKRAINE [in English]

3. Anniuk, A. (2025). Kulturna spadshchyna yak obiednavchy faktor u protsesi ukрупnennia terytorialnykh hromad na prykladi odniiei iz hromad Prykarpattia [Cultural decline as a common factor in the process of consolidation of territorial communities in the example of one of the communities of Prykarpattia]. *Suchasni problemy Arkhitektury ta Mistobuduvannia – Current problems of Architecture and Placemaking*, 71, 31-47 [in Ukrainian].

4. Vnutrishno peremishcheni osoby (2025) [Internally displaced

persons]. *Dashbord IOTs*. Retrieved from:
<https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo> [in Ukrainian].

5. Holovka, A. A. (2021). Zberezhennia ta promotsiia istoryko-kulturnoi spadshchyny yak chynnyk zghurtovanosti ta rozvytku terytorialnykh hromad [Preservation and promotion of historical and cultural heritage as a factor in the cohesion and development of territorial communities]. Retrieved from:
<https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-08/kulturna-spadshchyna.pdf> [in Ukrainian]

6. Hrynenko A. M. & Kyryliuk V. V. (2017). Suchasni pidkhody shchodo vyznachennia poniat sotsialnoi zghurtovanosti ta sotsialnoho kapitalu [Modern approaches to defining the concepts of social cohesion and social capital]. Retrieved from:: <https://core.ac.uk/download/pdf/197262652.pdf>. [In Ukrainian]

7. Kyryliuk V. V. (2017). Suchasni pidkhody shchodo vyznachennia rivnia sotsialnoi zghurtovanosti suspilstva [Modern approaches to determining the level of social cohesion of society]. Retrieved from:
<https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c493b680-356d-4c08-a13f-0341b876a0eb/content>. [In Ukrainian].

8. Kultura, sotsialna zghurtovanist ta zaluchennia hromadian – nevidiemna chastyna rehionalnoho rozvytku (2025) [Culture, social cohesion and citizen engagement are an integral part of regional development]. Retrieved from:
<https://ucord.in.ua/directions-of-activity/soczialna-zgurtovanist-cherez-kulturu/> [in Ukrainian].

9. Lukeria, T. (2025). Kultura yak instrument obiednannia hromady navkolo vlasnoi riznomanitnosti: praktyky Suvorovskoi hromady [Culture as a tool for uniting a community around its own diversity: practices of the Suvorov community]. Retrieved from: <https://www.decentralization.ua/en/news/19649>

[in Ukrainian].

10. Merezha muzeiv «Taimnytsi pidzemnoi Odesy» (2025) [Museum network "Secrets of Underground Odessa"]. Retrieved from: <https://odessakatakomy.com/#:~:text=Ekckursiia%20v%20katakomy%20muzei%20Taimnytsi,odyn%20z%20muzeiv%20vy> [in Ukrainian].

11. Muzei «Taimnytsi pidzemnoi Odesy» (2025) [Museum «Secrets of Underground Odessa»]. Retrieved from: https://museum-portal.com/ua/muzeyi/165_muzey--tayemnici-pidzemnoyi-odesi- [in Ukrainian].

12. Pamiatky arkhitektury ta novi budivli: yak v Odesi vidnovliuiut zaklady osvity, shcho postrazhdaly vid rosiiskoi ahresii (2024) [Architectural monuments and new buildings: how educational institutions damaged by Russian aggression are being restored in Odessa]. Retrieved from: <https://odessa.online/yak-v-odesi-vidnovliuiut-zaklady-osvity-shcho-postrazhdaly-vid-rosiiskoi-ahresii/> [in Ukrainian].

13. Slozanska, H. I. (2018). Sotsialna robota v terytorialnii hromadi: teorii, modeli ta metody [Social work in the territorial community: theories, models and methods]. Ternopil : Vyd-vo TNPU im. V. Hnatiuka.

Стаття надійшла до редакції / Received 20.10.2025

Прийнята до друку / Accepted 30.10.2025